

KÖZLEMÉNYEK - SHORT COMMUNICATIONS

SZARMATA ÉRMEK FEJDÍSZKÉNT EGY BÉKÉSSZENTANDRÁSI KÉSŐ SZARMATA NŐI SÍRBÓL

JUHÁSZ LAJOS*

Békésszentandrás-Fabó-tanyán egy késő szarmata sírba temetett nő fején négy szarmata érmet viselt fejdíszként, holdsarlót és csillagokat mintázó hátlappal. Az ilyen vereteket már korábban is amulettként interpretálta a tudomány, amely összhangban áll a lunulák elterjedtségével ezen népesség körében. Az együttes külön érdekessége, hogy az eltemetett nő az érmekeket a férfiportréval kifelé viselte.

Kulcsszavak: szarmata, sír, érme, utánzat, amulett

Four perforated Sarmatian coins were uncovered on the forehead of a Sarmatian woman in a late Sarmatian grave at Békésszentandrás-Fabó-tanya. All coins have a crescent moon and stars on their reverses, correlates with the widespread use of lunulae by this population. Fortunately, it was possible to determine that the woman wore the coins with the male portraits facing outwards.

Keywords: Sarmatian, grave, coin, imitation, amulet

2017 nyarán az M44-es gyorsforgalmi út megelőző ásatásának részeként a szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum munkatársai tárták fel a Békésszentandrás déli részén fekvő Fabó-tanya 72. lelőhelyét. A Szarka József vezette ásatások összesen 34 késő szarmata (köztük 2 körárkos) és 3 kérdéses korú szarmata sírt, valamint 14 hulladéktároló méhkas alakú gödröt, illetve árkokat fedeztek fel.¹ A teljes római éremanyag azonosításával a múzeum régésze, Benus Ferenc keresett meg, egy akkor készülő szakdolgozathoz kapcsolódóan, amelyet idővel egy hosszabb távú együttműködéssé fejlesztettünk tovább.

Az egyik bolygatott, ám gazdagabb DNY-ÉK irányú sírban (SNR-186, OBJ-65) a háton fekvő, nyújtott női csontváz feltehetően lepelbe volt csavarva, amelynek nyomai a láb közötti részen maradtak meg. A sírba számos mellékletet helyez-

tek: ezüst fibula, bronz- és ezüstkarikák, bronzcsipesz, agyag orsógomb, ovális fanyeles bronztükör, két ezüst vagy bronz karperec, vasrúd és gyöngyök. Közülük jelen tanulmányban a fejre helyezett és in situ megmaradt négy darab szarmata érme jelentőségére szeretném felhívni a figyelmet (1. kép 1–4), amelyek különlegessége számukban és elhelyezkedésükből adódó funkciójukban rejlik. Az egyedülálló lelet egyből országos sajtóviesszhangot kapott, ahol az említett sír fényképe is szerepelt.²

A négy érme a következő:

1. A jobb szem fölött.

Ltsz. 2018.3.181.1.

3,11 g

AE, d = 20 mm

8 h

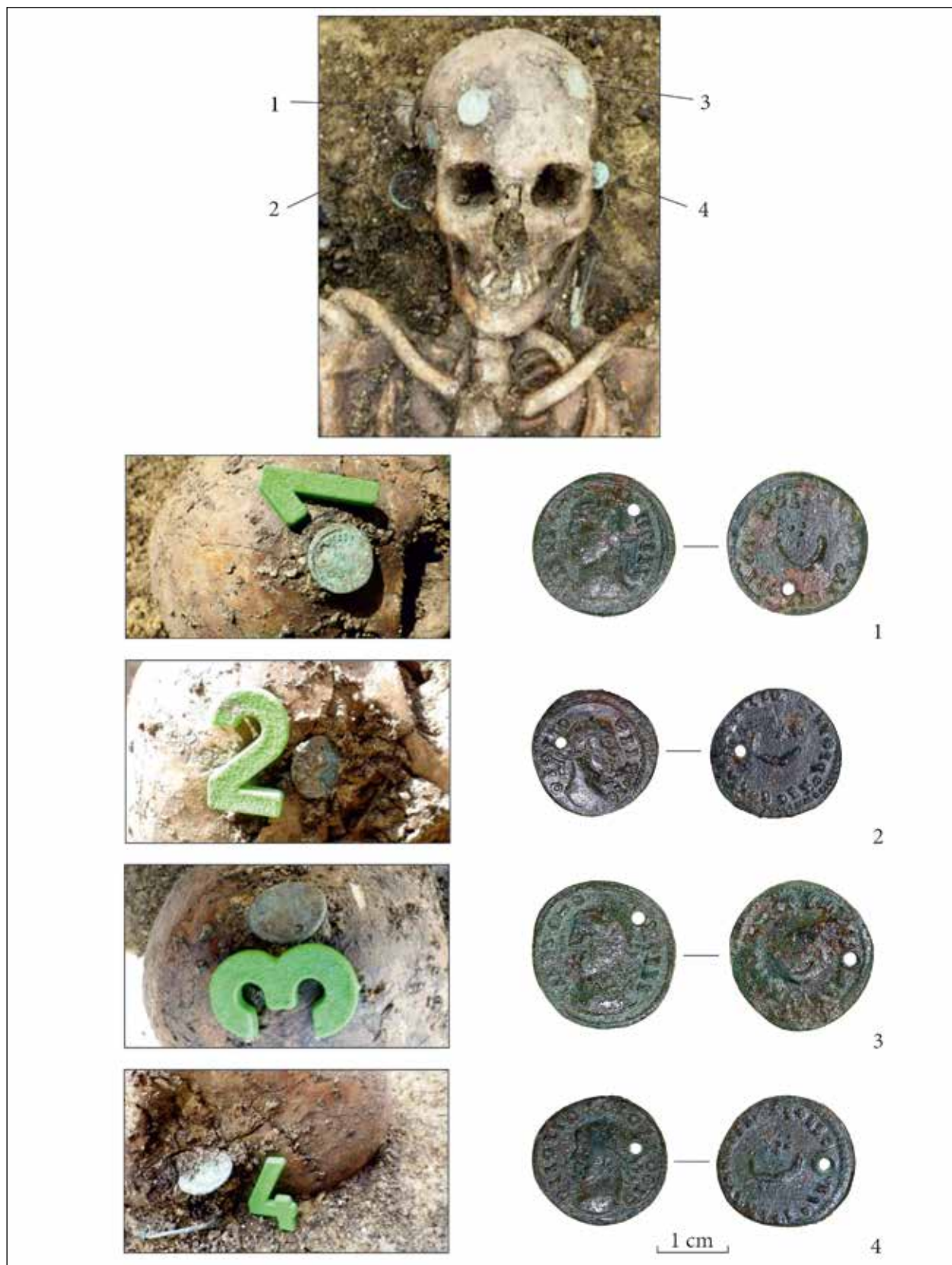
Előlap: IIIIOIO-O - OI - IIOIII

* Kézirat beérkezett: 2020. május 22. Kézirat elfogadva: 2020. június 5.

* Juhász Lajos: ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Régészettudományi Intézet, 1088 Budapest, Múzeum körút 4/B, e-mail: jlajos3@gmail.com

¹ Ásatási jelentés. Szarka József: Békésszentandrás-Fabó-tanya, Békésszentandrás 72. lelőhely, 2017. június 12. – 2017. július 14.

² Ott a még restaurálatlan tárgyakat pontatlanul ezüstérmeként említik. https://index.hu/tudomany/2017/07/10/ezustot_termett_a_fold_az_m44_epitesi_teruleten/ (utolsó megtekintés 2020. 04. 03.), [https://www.gyulaihirlap.hu/114820-tobb-szaz-regeszeti-leletet-talaltak-az-m44-es-mel-utolsó megtekintés 2020. 04. 03.\), https://www.orientpress.hu/cikk/2017-07-07-ertekes-regeszeti-leletek-az-m44-epitkezesenel-utolsó megtekintés 2020. 04. 03.\), https://demokrata.hu/kultura/tobb-szaz-regeszeti-lelet-az-m44-es-mellett-97326/](https://www.gyulaihirlap.hu/114820-tobb-szaz-regeszeti-leletet-talaltak-az-m44-es-mel-utolsó megtekintés 2020. 04. 03.), https://www.orientpress.hu/cikk/2017-07-07-ertekes-regeszeti-leletek-az-m44-epitkezesenel-utolsó megtekintés 2020. 04. 03.), https://demokrata.hu/kultura/tobb-szaz-regeszeti-lelet-az-m44-es-mellett-97326/) (utolsó megtekintés 2020. 04. 03.).

1. kép. 1–4: Békésszentandrás-Fabó-tanya 186. sírjának részletfotói a fejre helyezett négy szarmata éremmel (Ásatási fotók: Tessedik Sámuel Múzeum, Szarvas; éremfotók: Benkő László)

Fig. 1. 1–4: Békésszentandrás-Fabó-tanya, detail of Grave 186 showing the four coins placed on the forehead (excavation photo: Tessedik Sámuel Museum, Szarvas; coin photos: László Benkő)

Babérkoszorús fej balra.

Hátlap: OIIIOIIIIOII- IOIIIIOIIIOII

Stilizált holdsarló, felette csillagokkal.

Elölről fúrt lyuk 2 óránál.

2. A fej jobb oldalán.

Ltsz. 2018.3.181.2.

2,40 g

AE, d = 18 mm

7 h

Előlap: OIOIIIO - OIIIOIII

Babérkoszorús fej jobbra.

Hátlap: IOILIIIOIIIIO[...]IIIOIIIOII

Stilizált holdsarló, felette csillagokkal, gyöngyörben.

Elölről fúrt lyuk 10 óránál.

3. A bal szem fölött.

Ltsz. 2018.3.181.3.

2,75 g

AE, d = 20 mm

8 h

Előlap: OIOIIIO - OIIIOIII

Babérkoszorús fej balra.

Hátlap: IOILIIIOIIIIO[...]IIIOIIIOII

Stilizált holdsarló, felette csillagokkal.

Elölről fúrt lyuk 2 óránál.

4. A fej bal oldalán.

Ltsz. 2018.3.181.4.

3,09 g

AE, d = 19 mm

7 h

Előlap: OIIIOIIIOIIIOIIIOII

Babérkoszorús fej balra.

Hátlap: IIIIOIIIOIIIOIIIOII - IIIOII

Stilizált holdsarló, felette csillagokkal.

Elölről fúrt lyuk 2 óránál.

Különösen érdekes, hogy a homlokon lévő 1. és 3. érem ugyanazzal az előlapi verőtővel készült, valamint a lyukat is ugyanoda helyezték. A lapka méretei eltérőek, így a nagyobb 1. éremnél jobban megfigyelhető a verőtő szabályos kör alakú széle. Ugyanakkor a hátlapok már különböző verőtővel készültek.

A szarmata érmek mindmáig legátfogóbb összegyűjtését Gohl Ödön készítette el 1904-ben. Az anyagcsoport közös jellemzője, hogy mind rézötözetből, veréssel készült, továbbá lyukasztott vagy fülezett, ami alapján viseleti, illetve amulett funkciót tulajdonítottak nekik.³

³ GOHL 1904, 80–81; KERÉNYI 1956, 19–20. A korban nem csupán rézből, hanem aranyból is készültek éremmásolatok, amelyek túlnyomó többsége szintén lyukasztott vagy fülezett volt. Ezek azonban anyaguk, változatosságuk és elterjedésük

A lyukak többnyire a fej mögött vagy ritkább esetben a fej fölött találhatóak, általában ügyelve a portré épségének megtartására. A fülezett példányoknál nem utólagos hozzátoldásról van szó, hanem a fület közvetlenül az érem anyagából alakították ki. További közös ismertetőjegyük, hogy a szarmata érmek III–IV. századi római eredeteket másolnak, ám köriratuk pusztán I és O betűkké egyszerűsödött. Gohl két csoportjukat különböztette meg, ahol az első, nagyobb változatosságot mutatónál még viszonylag jól felismerhetők a római előképek.⁴ A második viszont jóval egységesebb képet mutat. Az előlapon császárportré figyelhető meg, többnyire balra néző, ami a római pénzekben nem szokatlan, ám mégis kevésbé gyakori, mint a jobbra forduló változat.⁵ Egy esetben balra néző női portrés szarmata érem is ismert Pusztavacsról.⁶ A második csoport ismertetőjegye a hátlapot egységesen díszítő hold és csillagok. Gohl a motívum változása alapján egyből kronológiai sort is felállított, ám a pontosabb keltezési támpontok hiányában, és a nagy területi szóródást figyelembe véve a lineáris fejlődés nem támasztható alá.⁷ Erre csak jövőbeli verőtővizsgálatok adhatnak némi támpontot. A békésszentandrás sírban csak a legegyszerűbb variáció figyelhető meg.

A hold és csillag több változata és a meglehetősen nagy elterjedési terület ellenére mégis egy meglehetősen homogén csoportról beszélhetünk. Eddig 19 darabot ismerünk legalább hozzávetőleges lelőhellyel (2. kép): Brigetio, Intercisa (2 db), Kengyel, Mezőtúr, Pécska, Pócspetri⁸, Pusztavacs, Ráckeve vagy Adony környéke, Sirmium, Török-szentmiklós, Vác, Versec vidéke, Zombor.⁹ Ezen kívül ismert egy további az Észak-Dunántúlról¹⁰ és három a szentesi múzeumból.¹¹ Az elterjedési térkép alapján, a legújabb leletek tükrében, a középső Tisza-vidék túlsúlya rajzolódik ki, ám ez adódhat a kutatottság térségenként eltérő mértékéből is. Gerlovics Szilveszter gyűjteményében

miatt nem tartoznak közvetlenül az ún. szarmata érmekhez, ám jól tükrözik a kor tendenciáit. A lyukasztott római érmekhez a Római Birodalmon belül lásd: PERASSI 2011; DOYEN 2013; a pannoniaiakhoz: JUHÁSZ 2018.

⁴ Ezeknél előfordul fül vagy lyuk nélküli darab is. GOHL 1904, 81–84.

⁵ Kérdés, hogy ennek esetleg valami technikai háttere lehet-e például az előlap agyagba nyomása által.

⁶ GOHL 1904, 84/12.

⁷ „A csillag eleinte pontokból áll, majd 3 egymást szelő vonalból, vaskos középponttal, végül 4, illetve 8 szírmű virág alakját ölti fel.” GOHL 1904, 81, 84–85.

⁸ Az információért Vida Istvánnak tartozom köszönettel.

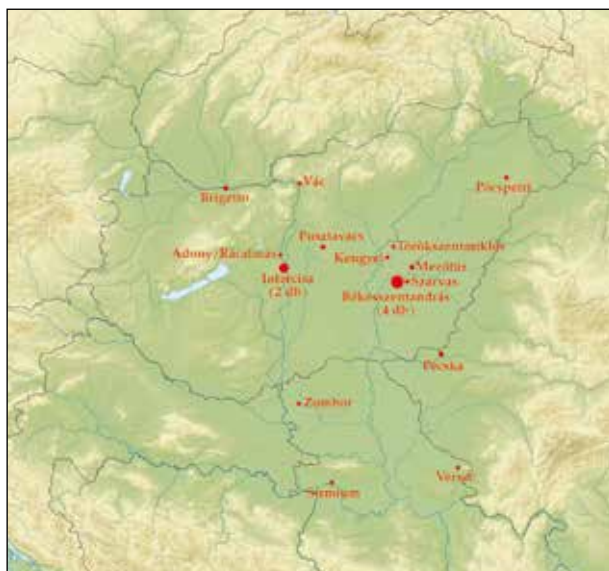
⁹ GOHL 1906, 125–126; VADAY 1989, 259/203.2; VADAY 2005, 78/XXIV–152; JUHÁSZ 2020.

¹⁰ RHÉ 1905, 67.

¹¹ KERÉNYI 1956, 19.

található darabok alapján ugyanis a Vajdaság az eddigiekhez képest jobban reprezentált területnek ígérkezik.¹²

A csoport és különösen a hátlap homogenitása arra utal, hogy az érmek egységes elképzelés szerint készültek. A különböző elő- és hátlapok viszont annyiféle mestert vagy legalábbis verőtövet jelent, ami decentralizáltságot sejtet. Ezt erősíti a szarmata érmek nagy minőségbeli ingadozása is. A hátlapok egységessége különösen annak fényében feltűnő, hogy ezeket nem lehet egy egyértelműen azonosított közvetlen római előzményhez kötni. Míg stelláris hátlapok ritkán, de előfordulnak császári és olykor provinciális vereteken – elsősorban a Hadrianus-, Antoninus- és Severus-korból –, bár a III. század közepéről is ismertek ilyen provinciális pénzek.¹³ Ezek közül elsősorban a császári verde termékei fordulnak elő a barbaricumban, különösen Hadrianus érmei. Görög provinciális pénzek ritkán jutnak el

2. kép. A hold és csillagos hátlapos szarmata érmek lelőhelyei

Fig. 2. Findspots of coins with crescent moon and stars

Pannoniába, még ritkábban a Duna túlsó partjára. A 100 vagy akár 200 évvel korábbi érmek másolata párhuzamban áll az aranyaknál megfigyelt tendenciákkal.¹⁴ A szarmata pénzek inspirációja, amennyiben érmekről volt, úgy inkább a császári veretekről képzelhetők el. Ezt támasztja alá a Várkapitányság Nzrt. által Üllő határában 2019 márciusában feltárt késő szarmata, hátton, nyújtott pózban fekvő férfi sírjában talált, nyakban hordott, Hadrianus denarius, egy holdsarlót és csillagokat ábrázoló fülezett darab.¹⁵ Elképzelhető, hogy a stelláris szarmata érmeket azok számára készítették, akiknek nem volt lehetőségük az eredeti római példányok viselésére.

A római érmeken a hold és a csillagok általában az örökkévalóságra (*aeternitas*) és a szerencsés időkre (*saeculi felicitas*) való kozmikus utalás. Az ábrázolás univerzális volta miatt az első elképzeléssel akár rokon jelentése lehetett a szarmatáknál is. Ez különösen a temetkezésekből előkerült darabok esetében nyer újabb értelmet, bár szarmata csillagos érmekre sírból a békésszentandrás példányokon kívül csak Pécskáról rendelkezünk adattal.¹⁶ A hold alakú csüngők, vagyis lunulák jól ismertek a korai szarmata időszaktól kezdve.¹⁷ Feltehetően a kozmikus motívumok jól illeszkedtek a szarmata hiedelemvilágba, így az érmek és a csüngők kiegészítették egymást.¹⁸ A rituális, apotropaiikus jelleget támasztja alá az a tény is, hogy a stílusuk miatt ezek az éremutánszatok megtévesztésre nem voltak alkalmasak. A viseleti funkciót a békésszentandrás szarmata veretek előkerülése előtt csak a mezőtúri Leski-halmon talált, bronzláncon függő darab esetében lehetett biztosan kijelenteni.¹⁹

A hold- és csillagmotívum meghatározó szereppel bírt ezen érmek előállításánál, azonban a békésszentandrás lelet fontos, új részletekre derített fényt. A sírfotók alapján ugyanis jól kivehető az 1–3. éremnél, hogy ezeket a portréval felfelé viselte fején a szarmata nő, míg a 4. elmozdult eredeti helyéről (1. kép 1–4). A jelek szerint az sem volt zavaró, hogy az előlapi alak inkább lefelé, mintsem vízszintesen nézett a lyukak fej

¹² GERLOVIČ 2002, 9.

¹³ RIC II Traianus 785, Hadrianus 200–202, 355–358, 372, 731; RIC III 1119 (Diva id. Faustina), 750, 1714 (Diva ifj. Faustina); RIC IV/1 Pescennius Niger 1, 73–74, Septimius Severus 360, 416–418, 527, Julia Domna 629; Markianopolis: Pick 1898, Nr. 594, 629, 706–707, 809, 932, 1050, 1120; Nikopolis: Pick 1898, Nr. 1251, 1431–1442, 1485–1488, 1513, 1611–1613, 1646–1647, 2037; RPC III Online 2593 (Hadrianus – Eucarpia, Phrygia), RPC IV/1 6072 (temporary) (Antoninus Pius – Nicomedia, Bithynia), RPC IV/2 2170–2171 (temporary) (Marcus Aurelius – Stectorium, Phrygia); RPC VI Online 7443, 7445, 7469 (Maximinus – Anazarbus, Flaviopolis, Cilicia); RPC Online IX 1494, 1496 (Traianus Decius, Etruscilla – Anazarbus, Cilicia), 1519 (Trebonianus Gallus – Anazarbus, Cilicia).

¹⁴ MYZGIN–VIDA–WIĘCEK 2018, 227–230.

¹⁵ <https://www.facebook.com/lelohelyfelderites/photos/ms.c.eJxFj8ENwDAIAzeqEIMM7L9YpbiB78lnDODk9qgN2rJ48IP9etEiG0BgEhaFilUNUh2t5DoKa4AUXODqQCfcj1LvBfST2DGKEmygYTXDdDa6lPolexilZCtUafIDZ9k3bg~.bps.a.2256615514596398/2256615624596387/?type=3&theater> (utolsó megtekintés: 2020. 05. 20.).

¹⁶ Azt sajnos nem tudni, hogy férfi vagy női sír volt-e. GOHL 1904, 84/13.

¹⁷ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 207–208, 373; NAGY 2006, 96–99.

¹⁸ VADAY 1989, 61.

¹⁹ VADAY 1989, 259/203.2; VADAY 2005, 78/XXIV–152.

mögötti elhelyezéséből adódóan. Az előlapi sematikus császáralakokat korábban inkább az éremnek pénz jellegét kölcsönző, elengedhetetlen motívumként lehetett interpretálni, amely talán kevésbé volt fontos a közvetlen római császári fennhatóság alatt nem álló barbaricumban. A békésszentandrási szarmata nő viszont a császári alakokat viselte a világ számára látható módon kifelé, melyeket ráadásul nagyobb gondal alakítottak ki (különösen a két szélső, 2. és 4. éremnél), mint a sematikus hátlapokat. Ugyanez figyelhető meg a már említett üllői sírnál is, ahol a fejfelé lógó eredeti Hadrianus-fej fordult kifelé, míg a helyesen álló hold és csillag a viselője felé. Természetesen az sem zárható ki, hogy a hiedelem szerint a kozmikus ábrázolás a testtel közvetlenül vagy közvetve érintkezve fejti ki apotropaikus hatását. Mindez rávilágít a sírokban előkerült érmek minél részletesebb dokumentációjának jelentőségére.²⁰

A szerencsés leletkörülmények és az érmek párta funkciója felveti a kérdést, hogy számolhatunk-e más alkalommal is ilyennel, vagy itt egyedi esettel állunk szemben. Az 1. és 3. érem azonos előlapi verőtővel való előállítására utalhat arra, hogy ezek eredetileg nem is pártának készültek egy négyes együttes részeként, hanem ezt viselője komponálta így össze. Ellenkező esetben egyszerűbb és észszerűbb lett volna eleve négy egyforma érmet verni, ha már a verőtő készen állt, ami a pénzverés legnagyobb szakértelmet igénylő része. Ezt támasztja alá a 2. érem is, amely előlapi verőtőazonosságot mutat a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában őrzött 130A/913.1 leltári

számú darabbal, amelyről csak annyit tudni, hogy Gohl Ödön ajándéka. Az általában egyesével előkerülő szarmata érmek is inkább az összetettebb fejdísz funkció ellen szólnak, bár itt az újabb darabok előkerülése árnyalhatja a képet. Érdekes módon a néprajzi párhuzamok a pénzek pártaként való intenzívebb használatát mutatják a Balkántól egészen Kelet-Ázsiáig, azonban itt a későbbi idők széles körű éremforgalmával és a nagyobb rendelkezésre álló éremmennyiséggel is számolni kell.²¹ Líbor Csilla antropológiai vizsgálatai szerint a békésszentandrási sírban egy 20–24 év közötti nő feküdt, ami a fejen hordott érmek pártaként, vagyis a hajadon lányok viseleteként való interpretációját kevésbé valószínűsíti.

A Békésszentandrás-Fabó-tanya lelőhelyének késő szarmata sírjában, az elhunyt nő által fejdíszként hordott négy szarmata érem egyedülálló ismeretet nyújt ezen tárgyak funkciójára nézve. A szerencsés leletkörülmények miatt ráadásul az is megállapítható, hogy ezeket portréval kifelé viselték. A holdsarlóval és csillagokkal díszített hátlapoknak már korábban is amulett funkciót tulajdonított a tudomány. A lunulák elterjedtsége a szarmaták körében mindenképp egy általános kozmikus világképet valószínűsít. Ezt támasztja alá, hogy a szarmata érmek nem a római pénzek szolgai másolatai, hanem egy tudatos szelekció eredményei. Az utóbbi időszak ásatási és fémkeresős leletei a jövőben bizonyosan tovább fogják árnyalni ezen unikális anyagcsoportról alkotott ismereteinket.²²

IRODALOM

CRUMMY, NINA

2010 Bears and coins: the iconography of protection in Late Roman infant burials. *Britannia* (Cambridge) 41, 37–93.

DOYEN, JEAN-MARC

2013 Entre amulettes et talismans, les monnaies trouées: ce qui se cache sous les apparences. *Journal of Archaeological Numismatics* (Brüsszel) 3, 1–39.

GOHL, ÖDÖN

1904 Szarmata érmek a római császárság korából. *Numizmatikai Közöny* (Budapest) 3, 77–87.

1906 Szarmata érmek a magyar nemzeti múzeumban. *Numizmatikai Közöny* (Budapest) 5, 125–126.

²⁰ A sírba helyezett érmek elő- és hátlapi jelentőségéhez a késő római korban lásd CRUMMY 2010, 67–69.

²¹ Palesztina: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_As1968-04-5#object-detail-data; Csuvasz: https://en.wikipedia.org/wiki/Chuvash_people; örmény: <https://armeniadiscovery.com/en/articles/armenian-national-clothes-taraz>; akha: https://en.wikipedia.org/wiki/Akha_people; <http://somanymiles.com/2013/09/the-akha-headaddress-iconic-ethnicity/>; Bulgária: <https://local-moda.blogspot.com/2014/01/traditional-wedding-costume-and.html>, https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_Eu1971-01-11; Dagesztán: <http://nationalclothing.org/asia/111-caucasian-peoples/594-national-attire-of-dagestan-what-did-these-proud-caucasian-people-wear.html>; udmurt: <http://udmurtculture.weebly.com/art--customs.html> (utolsó megtekintés: 2020. 05. 20.).

²² A kutatás az *Antik pénzek a Dunától keletre* (OTKA PD 13 2300) című projekt keretén belül valósult meg.

GERLOVIČ, SILVESTER

- 2002 Sarmatski novci. Dinar. Numizmatički časopis (Belgrad) 18, 9.

ISTVÁNOVITS, ESZTER-KULCSÁR, VALÉRIA

- 2018 „...aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.” Egy elfelejtett nép, a szarmaták. Nyíregyháza-Szeged.

JUHÁSZ, LAJOS

- 2018 Perforated Roman coins from the Aquincum Graphisoft cemetery. In: Juhász, L. (szerk.): Numismatica Pannonica I. Antique Numismatic Workshop conference proceedings. Budapest, 91–110.
2020 Újabb antik éremleletek Jász-Nagykun-Szolnok megyéből. In: Kovács, P. (szerk.): Évezredek a Közép-Tisza mentén. Kapcsolatok és hálózatok. Szolnok. (megjelenés előtt)

KERÉNYI, ANDRÁS

- 1956 Magyarországi szarmata pénzek. Numizmatikai Közlöny (Budapest) 54–55, 14–20.

MYZGIN, KYRYLO-VIDA, ISTVÁN-WIĘCEK, TOMASZ

- 2018 Gold imitations of Roman coins from the collection of the Hungarian National Museum in Budapest. In: Niezabitowska-Wisniewska, B.-Łuczkiewicz, P.-Sadowski, S.-Stasiak-Cyran, M.-Erdrich, M. (eds): Studia barbarica. For Professor Andrzej Kokowski on His 65th birthday. Lublin, 222–247.

NAGY, MARGIT

- 2006 Kora népvándorlaskori sírleletek Budapest területéről. Budapest Régiségei (Budapest) 40, 95–155.

PERASSI, CLAUDIA

- 2011 Monete romane forate: qualche riflessione su “un grand thème européen” (J.-P. Callu). Aevum (Milánó) 85, 257–315.

PICK, BEHRENDT

- 1898 Die antiken Münzen Nord-Griechenlands I. Berlin.

RHÉ, GYULA

- 1905 Szarmata érem a Veszprém-vármegyei múzeumban. Numizmatikai Közlöny (Budapest) 4, 67.

RIC

- II Mattingly, Harold-Sydenham, Edward. A.: Roman Imperial Coinage II. London 1926.
III Mattingly, Harold-Sydenham, Edward. A.: Roman Imperial Coinage III. London 1930.
IV/1 Mattingly, Harold-Sydenham, Edward. A.: Roman Imperial Coinage IV/1. London 1936.

RPC

- IV/1 Heuchert, Volker: Roman Provincial Coinage IV/1. The Antonines (AD 138–192): Cyrenaica and Crete to Bithynia-Pontus. Online 2005 (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>)
IV/2 Heuchert, Volker: Roman Provincial Coinage IV/2. The Antonines (AD 138–192): Asia. Online 2005. (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>)
VI Calomino, Dario-Burnett, Andrew: Roman Provincial Coinage VI. From Elagabalus to Maximinus (AD 218–238). Online 2017. (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>)
IX Hostein, Antony-Mairat, Jerome: Roman Provincial Coinage IX. From Trajan Decius to Uranius Antoninus (AD 249–254). London 2016.

VADAY, ANDREA

- 1989 Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. Antaeus (Budapest) 17–18, 1–350.
2005 Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum Ungarn. Band 1. Komitat Szolnok. Budapest.

A HEADDRESS OF SARMATIAN COINS FROM A WOMAN'S GRAVE DATING FROM THE LATE SARMATIAN PERIOD

LAJOS JUHÁSZ

In 2017, a woman's grave with numerous grave goods dating from the late Sarmatian period was discovered at Békésszentandrás-Fabó-tanya. By far most interesting item was a headdress made up of four perforated Sarmatian coins, two on the forehead and two on either side of the head. The two on the forehead were struck from the same coin die, and even the perforations were in the same spot. Sarmatian coins are rare, but simple imitations of Roman coins, and are thus unsuitable for use as counterfeits. Given that they are either perforated or fitted with a suspension loop, their amulet function has long been assumed by scholars. One group of Sarmatian coins has a portrait of the emperor on the obverse and a crescent moon with stars on the reverse. Although not too common, this reverse type is attested on various Roman coins, mostly from the 2nd and the earlier 3rd century, and the motif also appears on provincial Greek coins, although these are rare in Pannonia and even more so in the Barbaricum, meaning that the coins were more likely inspired by imperial Roman coins. These imitations can

probably be explained by a shortage of Roman coins with astral reverses, as suggested by the late Sarmatian man buried with a similar looped Hadrian denarius around his neck in a grave found near Üllő. Currently, Sarmatian coins with a crescent and stars reverse show a concentration in the Middle Tisza region, although this could change following more focused research on this subject. The predominance of astral motifs among Sarmatian coins indicates that this was not a mere imitation, but a deliberate choice. The widespread use of lunulae would suggest that cosmic beliefs was widespread in the Sarmatian population. The fortunate find circumstances at Békésszentandrás made it possible to determine that at least three of the headdress' four coins were worn with the obverse facing outward, which was also observed in the grave at Üllő. This would suggest that despite the prominent role of the astral reverse, the emperor's head on the obverse had a greater importance than previously assumed.

